

Diarienummer: Ku2023/01093

Datum: 2024-03-27

Kulturdepartementet

ku.remissvar@regeringskansliet.se

ku.kkm@regeringskansliet.se

Remissvar från Föreningensarkivet i Jämtlands län (FAJ) gällande betänkandet

Kultursamhället – utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun (SOU 2023:58)

Sammanfattande ställningstagande

- Regional enskild arkivverksamhet ska fortsatt vara ett utpekat kulturområde i förordningen för att
  - upprätthålla den enda lagliga status som idag finns för enskilda arkiv
  - inte sammanblandas med offentliga arkiv inom förvaltningen
- Kultursamverkansmodellen ska inte breddas innan det finns beslut om att ytterligare medel tillförs modellen.

Föreningensarkivet i Jämtlands län

Föreningensarkivet är det regionala enskilda arkivet i Jämtlands län, och omfattar därmed landskapen Jämtland och Härjedalen. Det geografiska området sträcker sig över ca 50 mil från norr till söder, och omfattar ett område som är ungefär lika stort som Danmark. Regionen har 8 kommuner och endast en stad, Östersund, som finns belägen mitt i området. I länet bor ca 130 000 personer, varav hälften bor inom Östersunds kommun.

Föreningensarkivet är en ideell förening, men har ett officiellt uppdrag från Regionen att ansvara för civilsamhällets arkiv. Som regionalt enskilt arkiv har Föreningensarkivet i uppdrag att främja, bevara, dokumentera och tillgängliggöra det skriftliga kulturarvet från den enskilda sektorn i länet. Civilsamhället har både i dag och historiskt haft en viktig roll i regionens utveckling. 360 föreningar i länet är idag medlemmar i Föreningensarkivet.

Genom samverkan och samarbeten tar Föreningensarkivet årligen emot ca 10 000 besökare, varav ca 2 000 är skolelever. Samlingarna omfattar idag ca 5 000 arkivbildare och uppgår till 1,7 km handlingar. Ännu finns inga nationella system som gör att vi kan ta emot digitala handlingar.

Verksamheten finansieras av medlems- och arkiveringsavgifter samt, inte minst, av årliga bidrag från staten, kommunerna och Region J/H via Kultursamverkansmodellen. För att förmera verksamheten söks också särskilda projektmedel. Föreningensarkivet i Jämtlands län har 3 heltidsanställda, en projektanställd samt en volontär och omsätter ca 3,5 miljoner årligen.

FAJ som en del av Kultursamverkansmodellen

Föreningensarkivet har upplevt en positiv utveckling sedan kultursamverkansmodellen infördes. Genom att pekats ut som en officiell aktör inom modellen är vår uppfattning att den regionala enskilda sektorn har stärkts som varande en kulturinstitution i regionen. Den tydliga markeringen att Regionala enskild arkivverksamhet är ett utpekade område som finansieras genom modellen har gjort att regionen fått en bättre bild av oss som kulturinstitution och vi har fått en bättre bild av oss själva som en del av ett större sammanhang. På så vis har också möjligheten till samverkan och samarbeten inom regionen förmerats.

Riksantikvarieämbetet är utpekade som landets kulturarvsmyndighet, och i många frågor är numera just Ämbetet vår sektorsmyndighet. Samtidigt har de inget tydligt uppdrag att arbeta mot och med de enskilda arkiven. Riksarkivet är å andra sidan arkivsektorns huvudmyndighet och har den absoluta kompetensen inom arkivvård. Myndigheten har dock ett tydligt fokus på förvaltning och offentliga arkiv men "får" enligt sin instruktion också arbeta med att främja de enskilda arkiven. Med detta sagt har de Regionala enskilda arkiven ingen tydlig statlig myndighet att "hålla i handen". Vår roll inom samverkansmodellen gör dock att vi "finns" och har en uttalad roll som kulturaktörer i våra regioner. Dialogen och samverkan inom Regionen fungerar bra och är viktig, både vad gäller verksamhet och statistikuppföljning.

De regionala enskilda arkiven har dock en större potential än vad som ges utrymme för idag. De skulle likt museum och bibliotek kunna utvecklas till att fungera som välkända kulturella mötesplatser och forskningsinstitutioner för den breda allmänheten men för detta krävs det ytterligare utveckling och, naturligtvis, medelstilldelning.

Statistik

Föreningensarkivet delar inte synen att det är för mycket arbete med statistik. I stället saknar vi en på nationell nivå tydlig uppföljning av de regionala enskilda arkivens verksamhet. Eftersom sektorn inte finns med i uppdraget till Myndigheten för Kulturanalys, ej heller inom Riksarkivets eller Riksantikvarieämbetet rapportområden, är den enda rapportering och sammanställning som sker genom Kultur databasen. Denna är därför utomordentligt viktig och resultatet borde, för att ytterligare tydliggöra det kulturarvande som sker inom den enskilda regionala sektorn, redovisas på ett synligare sätt.

Arkiv som kultur och förvaltning

Arkivsektorn har under de senaste 10 åren, utifrån ekonomiska påfrestningar, blivit alltmer polariserat och uppdelat i stuprör av förvaltning och kulturarv. Även om alla arkiv per definition alltid är både ock, har de offentliga arkiven allt oftare rationaliserat ner sin verksamhet till de absoluta måsten som definieras av offentlighetsprincipen och förvaltningslagen. De regionala enskilda arkiven däremot har, genom införlivandet i Kultursamverkansmodellen, fått en allt tydligare och större roll för kulturarvet och arbetar idag alltmer med publika uppgifter och kulturella insatser.

Att, som i utredningen, föreslå att begreppet enskilda arkiv framöver tas bort och ersätts av "arkiv" öppnar för en fullständig förvirring och kan ge en minskad, inte ökad effekt, inom kulturarvsområdet. Det är därför av yttersta vikt att man även fortsättningsvis benämner de Regionala enskilda arkiven för det de är, så inte en sammanblandning med kommunarkiv, regionarkiv eller andra offentliga arkiv kan bli norm.

Framtidsanalys

Den Regionala enskilda sektorn står inför en digital omställning. Samtidigt bör arkivens potential till att bli så kallade sekulära katedraler tas till vara. Dessa omställningar är nödvändiga för att möta behoven av vårt moderna samhälle, men kommer att kosta pengar. I utredningen finns ingen framtidsanalys av hur en omändring av systemet slår mot olika sektorer. Om man breddar modellen utan att tilldela mer pengar, och samtidigt plockar bort statens helikopterperspektiv på medelsfördelningen, riskerar den långsiktiga infrastrukturen att komma i skymundan i förmån för publika "roliga" satsningar. Den regionala enskilda sektorn, som idag tar del av endast 1,1 % av den totala medelstildelningen, behöver en förstärkt tilldelning för att även fortsättningsvis kunna vara en aktiv part och medspelare i den regionala kulturen. De nationella kulturpolitiska målen tillsammans med en statlig delaktighet i kontrollen av att medel delas ut till definierade kulturområden är viktigt för att garantera en stabil struktur för framtiden.

Regional enskild arkivverksamhet och lagrum

Det måste påpekas att de enskilda arkiven inte omfattas av någon lagstiftning, varken av museilagen eller arkivlagen, men inte heller tillhör sektorn de "fria aktörer" som hänvisas till i utredningen. De enskilda arkivinstitutionerna utgör därmed en egen sektor inom Sveriges kulturliv, som står på ideella ben men har professionella anställda som arbetar med vårt offentliga uppdrag - att förvalta civilsamhällets och näringslivets kulturarv för framtiden.

Eftersom de enskilda arkiven inte omfattas av några lagar står sektorn helt utan rättsligt skydd. Däremot har det faktum att vi genom Kultursamverkansmodellen officiellt pekats ut som en statligt sanktionerad institution, viktig för den nationella infrastrukturen, medfört ett praktiskt skydd vad gäller vår ställning i förhållande till t ex EU-lagstiftning som GDPR och upphovsrätt. Genom vår tydliga och utpekade roll och definition har vi därför rätt att hantera personuppgifter och arkiv av historiskt intresse. Försvagas skrivningen i förordningen försvagas sektorns rättsliga berättigande.

Avslutning

Avslutningsvis vill Föreningensarkivet i Jämtlands län vara tydlig med att om förslaget till förändringar genomförs, kan det få ytterst allvarliga konsekvenser för den regionala enskilda arkivsektorn. Bevarandet och tillgängliggörandet av arkiven efter civilsamhället behöver en robust och hållbar finansiering och infrastruktur. Utifrån de utmaningar som framtiden kommer att ställa på arkivsektorn, vad gäller t ex digitalisering och förändrade förhållanden utifrån ett klimatperspektiv, kommer sektorn att behöva mer - inte mindre pengar. Att blandas samman med kommunala, regionala och statliga arkiv gynnar inte heller utvecklingen av arkiven som kulturella mötesplatser.

Att omfamna ett större område och inkludera kommunerna, innebär möjligen att staten får mindre administration, men den ökar i motsvarande grad administrationen på regional och kommunal nivå. En sådan omläggning kan inte göras utan att samtidigt definiera kostnaderna för den ökade samverkan. Att skapa en teoretisk modell utan att synkronisera den med en penningpåse är meningslöst.

Förslagen om en ökad samverkan och minskad administration är aktningsvärda, men sätts inte in i det sammanhang som behöver göras för att kunna åstadkomma en ordentlig konsekvensanalys. De regionala enskilda arkiven har idag genom Kultursamverkansmodellen tydligt identifierats som ett område som behöver ha en säkerställd grundläggande infrastruktur. Liggande förslag till förändring riskerar att få förödande konsekvenser för den regionala enskilda sektorn.